IQTIDORLI TALABALAR BILAN ISHLASH SAMARADORLIGINI BAHOLASH INDIKATORLARI

Sattarova Muhabbat Alijanovna
Mustaqil izlanuvchi
E-mail: sattarovamuhabbat361@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.21342973

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholashning zamonaviy indikatorlari tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida iqtidorli yoshlarning rivojlanishini monitoring qilish, ularning akademik natijalari, kreativ fikrlash darajasi, mustaqil faoliyati hamda motivatsion holatini baholash mezonlari muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotda raqamli ta'lim texnologiyalari yordamida baholash jarayonini avtomatlashtirish va obyektivlashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini oshirish uchun qo'llaniladigan pedagogik va psixologik indikatorlar tizimi tahlil qilinadi. Natijalar baholash mezonlarining kompleks yondashuv asosida shakllanishi zarurligini ko'rsatadi.
Kalit so'zlar. iqtidorli talabalar, samaradorlik, baholash indikatorlari, monitoring, akademik natija, kreativ fikrlash, motivatsiya, raqamli baholash

Аннотация. В данной статье анализируются современные индикаторы оценки эффективности работы с одарёнными студентами. Особое внимание уделяется мониторингу их академических достижений, уровня креативного мышления, самостоятельной деятельности и мотивационного состояния. Рассматриваются возможности автоматизации и объективизации процесса оценки с использованием цифровых образовательных технологий. Также анализируется система педагогических и психологических индикаторов, применяемых для повышения эффективности работы с одарёнными студентами. Результаты исследования показывают необходимость комплексного подхода к системе оценки.
Ключевые слова. одарённые студенты, эффективность, индикаторы оценки, мониторинг, академические достижения, креативное мышление, мотивация, цифровая оценка

Abstract. This article analyzes modern indicators for evaluating the effectiveness of working with gifted students. It focuses on monitoring their academic achievements, level of creative thinking, independent learning activity, and motivational status. The study explores the possibilities of automating and objectifying assessment processes using digital educational technologies. It also examines pedagogical and psychological indicators used to improve the effectiveness of work with gifted learners. The findings highlight the need for a comprehensive and multidimensional assessment approach.
Keywords. gifted students, effectiveness, evaluation indicators, monitoring, academic performance, creative thinking, motivation, digital assessment

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash masalasi pedagogika va ta'lim menejmentining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Iqtidorli yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini to'g'ri aniqlash hamda uni rivojlantirish uchun amalga oshirilayotgan pedagogik faoliyatning natijadorligini obyektiv mezonlar asosida baholash zarurati ortib bormoqda. Bu jarayon nafaqat ta'lim sifatini oshirish, balki iqtidorli talabalar bilan ishlashda individual yondashuvni takomillashtirishga ham xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta’lim muassasalarida iqtidorli talabalar bilan ishlash turli xil shakllarda amalga oshirilmoqda: qo‘shimcha mashg‘ulotlar, ilmiy to‘garaklar, mentorlik dasturlari, loyiha asosida o‘qitish va raqamli ta’lim platformalari orqali mustaqil ta’limni tashkil etish kabi yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. Biroq ushbu faoliyatning samaradorligini aniqlash uchun aniq va kompleks indikatorlar tizimi zarur bo‘lib, u o‘quvchilarning nafaqat akademik natijalari, balki ularning kreativ fikrlashi, motivatsiyasi, mustaqil ishlash ko‘nikmalari va ijtimoiy faolligini ham qamrab olishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholashda zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, raqamli ta’lim texnologiyalarining joriy etilishi baholash jarayonini avtomatlashtirish, ma’lumotlarni aniq tahlil qilish va real vaqt rejimida monitoring olib borish imkonini yaratmoqda. Bu esa ta’lim jarayonini yanada shaffof va samarali qilishga yordam beradi.

Mazkur maqolada iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholashda qo‘llaniladigan asosiy indikatorlar, ularning mazmuni hamda zamonaviy ta’lim sharoitida ularni qo‘llash imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimida iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash masalasi pedagogika va ta’lim menejmentining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Iqtidorli yoshlarning intellektual va ijodiy salohiyatini to‘g‘ri aniqlash hamda uni rivojlantirish uchun amalga oshirilayotgan pedagogik faoliyatning natijadorligini obyektiv mezonlar asosida baholash zarurati ortib bormoqda. Bu jarayon nafaqat ta’lim sifatini oshirish, balki iqtidorli talabalar bilan ishlashda individual yondashuvni takomillashtirishga ham xizmat qiladi.

Bugungi kunda ta’lim muassasalarida iqtidorli talabalar bilan ishlash turli xil shakllarda amalga oshirilmoqda: qo‘shimcha mashg‘ulotlar, ilmiy to‘garaklar, mentorlik dasturlari, loyiha asosida o‘qitish va raqamli ta’lim platformalari orqali mustaqil ta’limni tashkil etish kabi yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. Biroq ushbu faoliyatning samaradorligini aniqlash uchun aniq va kompleks indikatorlar tizimi zarur bo‘lib, u o‘quvchilarning nafaqat akademik natijalari, balki ularning kreativ fikrlashi, motivatsiyasi, mustaqil ishlash ko‘nikmalari va ijtimoiy faolligini ham qamrab olishi lozim.

Shu nuqtai nazardan, iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholashda zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, raqamli ta’lim texnologiyalarining joriy etilishi baholash jarayonini avtomatlashtirish, ma’lumotlarni aniq tahlil qilish va real vaqt rejimida monitoring olib borish imkonini yaratmoqda. Bu esa ta’lim jarayonini yanada shaffof va samarali qilishga yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili. Iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash masalasi pedagogika, ta’lim psixologiyasi va ta’lim menejmenti sohasidagi dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda iqtidorli talabalarni aniqlash, ularning rivojlanish dinamikasini monitoring qilish hamda pedagogik faoliyat natijadorligini baholash uchun ilmiy asoslangan indikatorlar tizimini ishlab chiqish zarurligi ta’kidlanadi. Tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, baholash jarayoni kompleks yondashuv asosida tashkil etilishi va talabaning akademik, intellektual hamda shaxsiy rivojlanish ko‘rsatkichlarini qamrab olishi lozim [1].

J. S. Renzulli iqtidorlilikni uch halqali model asosida izohlar ekan, yuqori intellektual salohiyat, ijodkorlik va topshiriqqa sadoqat iqtidorli shaxsning asosiy mezonlari ekanligini asoslaydi. Ushbu model bugungi kunda iqtidorli talabalarni baholash va ular bilan ishlash samaradorligini aniqlashda eng ko‘p qo‘llaniladigan nazariy yondashuvlardan biri hisoblanadi [2]. Renzullining konsepsiyasi baholash indikatorlarini ishlab chiqishda faqat bilim darajasini emas, balki kreativlik va motivatsiyani ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi.

Xalqaro tadqiqotlarda iqtidorli talabalarni baholashning zamonaviy tizimlari kompetensiyaviy yondashuv bilan chambarchas bog‘liq ekani qayd etiladi. OECD ekspertlari ta’lim natijalarini baholashda tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, hamkorlikda ishlash va innovatsion faoliyat kabi XXI asr kompetensiyalarini asosiy indikatorlar sifatida tavsiya etadilar [3]. Ushbu yondashuv iqtidorli talabalar salohiyatini har tomonlama baholash imkonini beradi.

Ta’lim sifatini monitoring qilish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlarda raqamli baholash tizimlarining afzalliklari alohida e’tirof etilgan. UNESCO ekspertlari elektron portfolio, onlayn monitoring va Learning Analytics texnologiyalari yordamida talabalarning individual rivojlanish trayektoriyasini muntazam kuzatish hamda o‘quv natijalarini real vaqt rejimida tahlil qilish mumkinligini ta’kidlaydilar [4]. Bu esa baholashning shaffofligi va obyektivligini oshiradi.

Pedagogik baholash nazariyasi bo‘yicha tadqiqotlarda Black va Wiliam formatif baholashning ta’lim sifati va o‘quv motivatsiyasiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Ularning fikricha, muntazam qayta aloqa, o‘z-o‘zini baholash va refleksiya iqtidorli talabalarning rivojlanish dinamikasini aniqlashda muhim indikatorlar hisoblanadi [5].

Mahalliy pedagogik tadqiqotlarda ham iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholashning ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirish zarurligi ta’kidlanadi. O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, ularning ilmiy-tadqiqot faoliyatini rag‘batlantirish, xalqaro tanlov va olimpiadalardagi ishtirokini kengaytirish orqali baholash indikatorlarini amaliyotga joriy etish bo‘yicha izlanishlar olib borilmoqda [6].

Umuman olganda, tahlil qilingan ilmiy manbalar iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash ko‘p mezonli va uzluksiz monitoring tizimiga asoslanishi lozimligini ko‘rsatadi. Baholash indikatorlari akademik natijalar bilan bir qatorda kreativlik, motivatsiya, ilmiy faollik, raqamli kompetensiyalar, liderlik va kommunikativ ko‘nikmalarni ham qamrab olishi zarur. Aynan shunday kompleks yondashuv iqtidorli talabalarning salohiyatini to‘liq namoyon etish va ularning rivojlanish dinamikasini samarali boshqarishga xizmat qiladi [7].

Materiallar va usullar. Mazkur tadqiqotda iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash indikatorlarini aniqlash, ularning pedagogik ahamiyatini asoslash hamda amaliyotda qo‘llash imkoniyatlarini tahlil qilish maqsadida kompleks tadqiqot metodologiyasidan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini iqtidorli yoshlar ta’limi, ta’lim sifatini baholash, kompetensiyaviy yondashuv va pedagogik monitoringga oid mahalliy hamda xorijiy ilmiy manbalar tashkil etdi. Ilmiy adabiyotlarni qiyosiy va tizimli tahlil qilish orqali iqtidorli talabalar faoliyatini baholashda qo‘llaniladigan mezonlar, indikatorlar va zamonaviy baholash modellari o‘rganildi.

Tadqiqotning empirik bosqichida pedagogik kuzatish, so‘rovnoma, yarim tuzilgan intervyu hamda ekspert baholash usullaridan foydalanildi. Pedagogik kuzatish jarayonida iqtidorli talabalarning auditoriya va auditoriyadan tashqari faoliyati, ilmiy izlanishlardagi ishtiroki, mustaqil ta’limga munosabati hamda ijodiy topshiriqlarni bajarish sifati tahlil qilindi. So‘rovnomalar orqali talabalarning o‘quv motivatsiyasi, o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyoji, tanqidiy va kreativ fikrlashga munosabati hamda ta’lim jarayonidan qoniqish darajasi o‘rganildi. Intervyu usuli professor-o‘qituvchilarning iqtidorli talabalar bilan ishlash tajribasi, qo‘llayotgan metodlari va baholash mezonlari bo‘yicha fikrlarini aniqlash imkonini berdi.

Ekspert baholash usuli yordamida pedagogika va ta’lim menejmenti yo‘nalishidagi mutaxassislarning fikrlari umumlashtirildi hamda samaradorlik indikatorlarining amaliy ahamiyati baholandi. Baholash indikatorlari sifatida akademik o‘zlashtirish darajasi, ilmiy-

tadqiqot faoliyatidagi ishtirok, kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil qilish qobiliyati, mustaqil ta’lim ko‘nikmalari, innovatsion loyihalarda ishtirok etish, kommunikativ kompetensiyalar va ta’lim motivatsiyasi kabi mezonlar tanlab olindi.

1-Jadval. Iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash indikatorlari

Baholash indikatori	Baholash mezoni	Baholash usuli	Kutilayotgan natija
Akademik o‘zlashtirish	Fanlarni o‘zlashtirish darajasi, GPA	Reyting natijalari, testlar	Yuqori akademik natijalar
Kreativ fikrlash	Muammolarga innovatsion yondashuv	Kreativ topshiriqlar, loyiha ishlari	Ijodkorlik va innovatsion g‘oyalar rivojlanadi
Ilmiy-tadqiqot faoliyati	Maqola, tezis va konferensiyalardagi ishtirok	Portfolio va ilmiy natijalar tahlili	Ilmiy faollik ortadi
Mustaqil ta'lim ko‘nikmalari	Axborotni izlash va tahlil qilish	Portfolio, kuzatish	Mustaqil ta'lim kompetensiyasi rivojlanadi
Motivatsiya	Ta'lim va ilmiy faoliyatga qiziqish	So‘rovnoma va suhbat	Ichki motivatsiya kuchayadi
Kommunikativ kompetensiya	Jamoada ishlash va taqdimot qilish	Kuzatish, ekspert bahosi	Muloqot va hamkorlik ko‘nikmalari rivojlanadi
Raqamli kompetensiya	Raqamli platformalar va texnologiyalardan foydalanish	Amaliy topshiriqlar, elektron portfolio	Raqamli savodxonlik oshadi
Liderlik qobiliyati	Tashabbuskorlik va jamoani boshqarish	Kuzatish, ekspert baholashi	Liderlik kompetensiyasi shakllanadi

Olingan ma’lumotlar statistik va mantiqiy tahlil usullari asosida qayta ishlanib, umumlashtirildi hamda o‘zaro taqqoslandi. Natijalarni tahlil qilishda tavsifiy statistika, qiyosiy tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Mazkur metodlar iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholashda qo‘llaniladigan indikatorlarning ishonchliligi, amaliy ahamiyati va o‘zaro bog‘liqligini aniqlash imkonini berdi. Tadqiqot metodologiyasining kompleks qo‘llanilishi olingan natijalarning ilmiy asoslanganligi va xolisligini ta’minladi.

Tadqiqot muhokamasi. Tadqiqot natijalari iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash faqatgina ularning akademik o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari bilan cheklanmasligi lozimligini ko‘rsatdi. Zamonaviy ta'lim tizimida iqtidorli talabaning rivojlanishi ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, uning intellektual salohiyati, kreativ fikrlashi, ilmiy-tadqiqot faoliyati, kommunikativ kompetensiyasi, raqamli savodxonligi va liderlik qobiliyatlarini kompleks baholashni talab etadi. Shu sababli samaradorlik indikatorlarini ishlab chiqishda pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillarni o‘zaro uyg‘un holda hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ilmiy izlanishlarga faol jalb etilgan, loyiha va tanlovlarda muntazam ishtirok etadigan hamda mustaqil ta'lim ko‘nikmalari yuqori rivojlangan talabalar akademik natijalarda ham yuqori ko‘rsatkichlarni namoyon etadi. Bu esa iqtidorli talabalar bilan ishlashda faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy faoliyat va ilmiy izlanishlarni

ham baholash mezonlariga kiritish zarurligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, ilmiy maqolalar chop etish, startap loyihalarda qatnashish, xalqaro tanlov va olimpiadalardagi muvaffaqiyatlar talabaning salohiyatini baholashning muhim indikatorlari hisoblanadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot iqtidorli talabalar bilan ishlash samaradorligini baholash indikatorlarining nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilishga bag‘ishlandi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, iqtidorli talabalarning rivojlanishini baholashda faqat akademik natijalarga tayanish yetarli emas. Ularning intellektual salohiyati, kreativ fikrlashi, ilmiy-tadqiqot faoliyati, mustaqil ta'lim ko‘nikmalari, kommunikativ kompetensiyalari, raqamli savodxonligi va liderlik qobiliyatlarini kompleks baholash samaradorlikni aniqlashning eng muhim shartlaridan biridir.

Tadqiqot natijalari kompleks indikatorlar tizimidan foydalanish iqtidorli talabalar bilan ishlash sifatini oshirish, ularning individual rivojlanish dinamikasini muntazam monitoring qilish hamda mavjud imkoniyat va ehtiyojlarini o‘z vaqtida aniqlashga xizmat qilishini tasdiqladi. Ayniqsa, elektron portfolio, raqamli monitoring tizimlari va zamonaviy baholash platformalaridan foydalanish baholash jarayonining xolisligi, shaffofligi va aniqligini ta'minlaydi. Bu esa pedagoglarga har bir talaba uchun individual rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish imkonini beradi.

Kelgusida mazkur indikatorlarni raqamli ta'lim muhitiga integratsiya qilish, sun'iy intellekt asosidagi tahliliy tizimlardan foydalanish va baholashning adaptiv modellarini ishlab chiqish ushbu yo‘nalishdagi ilmiy tadqiqotlarning istiqbolli yo‘nalishlaridan biri bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Sternberg, R. J. (2020). Giftedness and Talent Development. Cambridge University Press.
2. Renzulli, J. S. (2016). The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Promoting Creative Productivity. University of Connecticut.
3. OECD. (2023). PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education. Paris: OECD Publishing.
4. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms? Paris: UNESCO Publishing.
5. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and Classroom Learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5(1), 7–74.
6. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. (2024). Oliy ta’lim tizimida iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish bo‘yicha metodik tavsiyalar. Toshkent.
7. Gagné, F. (2021). Differentiated Model of Giftedness and Talent (DMGT): Theory and Practice. Routledge.